

SZAKOLCZAY LAJOS

Kiülni az idő elé

Lezsák Sándor: Társai elmentek Megváltót nézni

SZAKOLCZAY LAJOS (1941) Budapest

Rendkívüli pálya, rendkívüli életmód. De egy költő – aki igazán költő – élhet-e másként, mint a vers ígézetében? Hogy Lezsák Sándort az igazságmondás-igazságkeresés, a köz nemes szolgálata vitte-e a politikusi pályára, miközben időlegesen odahagyta a versírást követő publikálást, nem tudhatni. Úgy látta, gondolom, hogy hasznosabb munkát tud végezni – lásd a legendás lakiteleki sátor rendszerváltó hatását –, ha (nagy szó!) népe fölemelése érdekében cselekszik.

Mindig is ezt akarta – a közösséget fölrazni. Az egyetemes magyarság érdekében, ideértve a Trianon által meglopott nemzeti kisebbségeket is, cselekedni. Ám a vers mint életforma sosem maradhat abba. Korai költészete sem volt más – egy balladai, néhol fájdalmas, némelykor vigasztaló *balladai láz* kivetítése.

Ebben a tág horizontban természetesen benne volt a fiatal értelmiségi végül valósággá vált illúziója – nem akármilyen tett: képesítés nélkül tanítást vállalni a tanyavilágot is kiszolgáló kis alföldi faluban – és az a jobbra Németh Lászlóhoz köthető *növési (növekedési) terv*, amely mindvégig iránymutatóként szolgált. Érdekes, hogy az építés lendülete (ideértve az önépítést is) megmaradt a szigorú korlátoknál. Életmódban, költészetben, politikában – csak az igazat! Ha kell, bajvívó szabályával vágott rendet – ezt tették klasszikusaink is, Zrínyitől és Balassitól Nagy Gáspárig –, ha szükséges, a bársonyosig elmenő szép szóval.

Ki gondolta volna, hogy a profi politikussá vált író továbbra is – másfajta terhelése miatt nyilván ritkábban – a költészettel kötött szövetségének áldoz. Pedig ezt tette. Lezsák azonban valójában nem közéleti lírát művelt (és művel), legalábbis a hagyományos értelemben vett ilyen jellegű szólásoktól távol áll a verse, hanem önmegvalósító gesztussal a családot, az otthont, a reményteli reménykedést, a metaforaként élő Kárpát-medence kis és nagy „ügyeit” (a farkaslakai szívárványt és Trianont), az ellopott forradalom és tönkrevert március miatti szégyent és a bátor helytállás fegyelmét állítja lírája fókuszába.

Keresetlen, egyszerűnek tetsző beszéd az övé, mintha a „nagy szavak” aknája – másfajta robbanásban hisz – nem is érdekelné. Közben a konkrét vers – lásd *A kimondhatóság határáig könnyelmű helyszínrajz az LS-49/1030-íróasztal és környéke/I. jelzésű aktához* bravúros, jellemrajzként is fölfogható leltárát –, a gondolatritmusra épülő „prózavers” különféle válfajaiban megnyilvánuló „lírai korbács” (*Csoóri Sándor látogatói*, a Nagy László irtalmas haragját követő *A fészekből kizuhant város, Babák a nézőtéren*) éppúgy robban, mint a metaforába bújtatott, gyakorta biblikus élethelyzeteket és a megvertséget imával fölidéző régmúlt (*tegnapi és mai történelem*) megannyi fóliánsa, kódex-bejegyzése (*A Csíki névtelen jegyzései*).

Kétségkívül, valaminő profán – magyarán: látva lássatok! – rejtezésről van szó. A metaforaként megélt látomás kiteljesítéséről. *A líra-én* nem tud – nem is akar – annyira hátrálni, hogy a maszkos örömtáncban (mi más volna a *Kik jönnek a házamhoz* leleplezése) ne volna fölfedezhető a kortörténeti valóság. Az ügynök, a cenzúra, a besúgásra épülő szocialista hatalom rémuralma.

A hetvenes–nyolcvanas éveket írjuk, amikor valójában már enyhülni kellene az állami dresszura szigorának, a szellemi emberek, köztük az írók megvesszőzésének. Ám 1848 és 1956 távolian is közeli – letagadott – igazsága egyre jobban éget. A költő első verseskönyve, a *Békebeli Éjszaka* (1983) már nyitó darabjában a „szellőztető március” tavaszi pompájáról regél. „Micsoda tavaszi Respublika! Csillagot / rúg most Európa, de tisztul a Kert, / s pocsolya-szemekből hiába figyel / a félhold Személyem Köztársaságát, / úgy élek már, olyan védtelen méltóságban, / titkomat szélnek eresztve, amilyen / nyugalomban március pontos híreket mond...” (*Március*). Kulcsszó a „védtelen méltóságban”. Azért is, mert a félelem és reszketés – hányszor bekopogtatott házukba az éjjeli látogató! – az igazmondás páncélingjét szüli meg.

Szavakba kellett burkolózni, groteszk léthelyzetekbe és föloldozásért esdeklő imákba – *A rádió-bemondó szavai a vak leányhoz, A nyugdíjas sintér aranylakodalmán, A tenyeret szögező fiát neveli, illetve Rákóczi panasza a rodostói kápolnában, Békebeli Éjszaka, Julianus harmadik útja, Évforduló* –, hogy kimondhassa: *Személyem Köztársasága* érinthetetlen (önérzetét növelvén hasonló államforma-játékkal dicsekedett egyik versében a nyugati magyar irodalom egyik jelese, András Sándor is).

Eme bátor kiálláshoz erősítő háttérnek ott volt a régi József Attila Kör forradalmisága – Lezsák a kései, 2014-es emlékező versében (*Tudósítás a Millenárissról, egy születésnapról*) nosztalgikus bájjal szívére öleli a hajdani barátokat –, és ott a Nyugatról beszüremelő szemnyitogató példák (Új Látóhatár, Nemzetőr, azon belül is Tollas Tibor tevékenysége: *Gloria victis 1848, Gloria victis 1956* stb.). Bármennyire is serénykedett a besúgók siserahada, hogy letörje a hiedelemvilágban is otthonos *tisztán látó* szarvát, visszapattant a makulátlanról.

Persze ebben a *tartásban* góg is volt, hon- és családszerelem is volt, nem kevésbé a (vesztesnek sosem látszó) megtámadott minden galádsággal szembeni könyörtelensége. Több minden – a Vörösmarty-, Petőfi-, Illyés-, Jékely-, Dsida-, Tollas-, Kodály-sor és -helyzet – allúzióként belopódzik a versekbe, de a haragos költeményekben leginkább az Adytól csent, Nagy László révén „újraszentelt” ostor suhog. Nem véletlen, hogy a nagy újítók mellett Lezsák kortársként annak a tisztán szóló költőhadnak, az *Elérhetetlen föld* lírikusainak is örököse, akikről büszkén írhatta a *Versben bujdosó* poétája: „ezek a fiatalok a torkon vágott forradalmak pirosát és gyászát viselik belül”.

Méltó állapot, ha sokszor befelé nyelt is a sírás, egy talpig edzett, a szavak libikókájára mindig az igazságot, az igaznak vélt helyzetet fölültető költőhöz. Ez a magatartásforma még olyan líradarabokban is jelentkezik – jó példa erre a groteskségében is félelmetes *Séta a Grand Trianonban*: „Elindulok. Mintha / Európa albumában, a / Világéjszakában, / préselt virágok, // lélegző mondatok. / Már megint egy mond- / hatatlan vers vagyok. / Áramol téniszony” –, amelyek abszurd vagy ahhoz közeli voltak ellenére ugyancsak az elementáris erejű *ítélkező hang* megjelenítői. A drámaírás csinját-binját és a drámai helyzeteket mesteri fokon ismerő költő – újólag és újólag meg kell említeni remekművű abszurdját, a *Nyolcvan vödör levegőt* – párbeszédes versekben és dramolettekben is elsőrangú (*Szavak piacán; A Kertben*).

Lezsák vagabund mosolya, játékosága és virgoncságában élénk udvarló-geisztusa – a formájával is bővülő vers szinte mindig lélekhúrként pattan ki – a legtermészetesebb módon jellemzi a lírahóstit (*Sej-baj, lúdvér!; Rímes névmutató vándorláshoz, maradáshoz; Táncoltató; Kedveskedő; Páros táncrend*). Ha fürdőzik a nyelvben, a sok rémület-éjszakával szemben föl szabadító gesztus, a költői szóalkotás olyasféle formáit követi, mint ami Bella Istvánt és Utassy Józsefet jellemezte (hetfősödik, belekeddül, kényszeredázik, csütörtükröznek, vasárnapoz – *Napozó*). Az archaikus nyelvi közegben való kutakodás – középpontban a csángó (sors- és magatartásformaként szintén becses) bájolás – a verset az *Ómagyar Mária-siralom* magasába emeli (*Felnőtt fiát siratja*).

A két korai verseskötet, a *Békebeli éjszaka* (1983) és *Fekete felhő, teafű* (1988) adja a *Társai elemek Megváltót nézni* alapját. Stílusban, látásmódban szinte azonosak. A bibliai érezettség, akár profán változatban, nem csupán szembetűnő, ám drámai hatása tagadhatatlan. A betlehemi fény és a Golgota sötétje egyként sugárzik. Úgy tetszik, mintha a költő csak válogatott verseit írta volna meg, oly elegáns a korabeli „szótlansága”. És végképp elegáns az utóbbi pár évtized termése is. Itt a groteszk hang több-kevésbé elmaradt, helyette valaminő tisztulási folyamatnak is értékelhető bölcsesség uralja a nem nagyszámú kollektívot. A ciklus címe, *Azonnali versek órája* föl villant valamit a parlamenti humorból, a pulpituson ülőt – aki szót ad a föl szólalóknak, de versaktivitását épp saját lekötöttsége gátolja – igyekszik valaminő nem hétköznapi színben föl tüntetni.

Mi ez a különlegesség? A szolgálat mint munka, és a szolgálat mint bezártság. Ahogyan a *Kormánypárti frakcióban* mondja: „mert itt ülök / a nincsen és a lesz között, valahol félúton, // de nem tudom, kicsim, / hogy meddig, és otthon / megint nélkülem tavaszodik, // itt meg kezünk, lábunk / a Világnagy / Történelmi kalodában”. S Lezsáknak a nyílt beszéd most is éppúgy kenyerre, mint korábban volt. A némelykori humor és groteszk helyét, ez által alakul a vers aforisztikus bölcsességgé, a *szigorú* csodálkozás veszi át: „Amit nem mondtam el, / az romlik most. / Ma is megköveznék / Mindszenty bíborost” (*Amit nem mondtam el...*).

Hát persze, hogy érdekes színfolt a könyvben az *Attila, Isten kardja* (1993) című rockopera érzelemmel teli, a történéseket korhűen visszaadó szövege. Valódi költő költői librettót is tud írni. És bravúrosan szép a képverse, a számok garmadájaiból összeálló *Önarckép*. A toposzok (néprajzi,

történelmi stb.) versbeni szerepe – a konkrét verstől a szürrealista álomképig húzódik a sor – külön tanulmányt érdemelne. S nem különben a saját képére alakított, legegyszerűbb közlésmodorban előadott versek stílusgazdagsága is.

A Zúzdadáról másik verset írok! – a helyzet inkább fájdalmas, mint humoros, ahogyan a költő a lakiteleki Alkotmány utca 9-ből kinéz Európába – többé-kevésbé 1981-es látletet is. A lét ismerszik meg általa. Benne a lírikus „kicsi virágos Asszonyát” szólongatja. A *nagyhazán* és a *kishazán* belül a család az a kör – Lezsáknál a koncentrikus körök egymást erősítik –, amelyben a sok munka után megnyugodhat a lélek. „Ahogyan alszol, ahogyan fölébredsz, / csak úgy szabadna verset írni, / olyan egyszerűen. // Évek óta akarok Néked verset írni, / de a vers is én vagyok – / Most építünk egy házat a gyerekeknek, / ajtót nyitunk a spicliknek is, / jönnek majd a barátok is. // Aki ennyire védte- len már, / az kiülhet az idő elé – / s nem lehet bántani azt.” (*Kairosz*, 2015)

BOLDI, József Pásztor, 2000